

УДК 94(477.83/.86:438):328(436)“1848.07/1849.03”
Ю 98

Ольга ЮРЕЙКО

**ПРОБЛЕМА ПОДІЛУ ГАЛИЧИНИ
В ДІЯЛЬНОСТІ АВСТРІЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ
(липень 1848 р. – березень 1849 р.)**

У статті розглядаються парламентські дискусії між національними галицькими українськими і польськими діячами. Головна увага приділена проблемі адміністративного поділу Галичини за етнічною ознакою. На основі документальних матеріалів, звернень, тогочасної публіцистики проаналізовано аргументи сторін стосовно політико-адміністративного поділу краю. Досліджено, що хоча українсько-польська парламентська полеміка завершилася безрезультатно, вона мала важливе значення у вирішенні ряду питань політичного характеру в Галичині, у розвитку українсько-польських відносин.

Ключові слова: Австрія, Габсбурги, Галичина, парламент, українсько-польські відносини.

Навесні 1848 р. в Австрійській монархії розпочалася реформа державного управління. Надвірні канцелярії і палати були ліквідовані і замінені на міністерства. У квітні міністр закордонних справ Ф.Піллерсдорф оприлюднив конституцію, яка передбачала скликання двопалатного загальноавстрійського парламенту. За таких умов нового імпульсу набрала ідея адміністративного поділу Галичини за етнічною ознакою. Імператор Фердинанд уперше її висловив ще у 1846 р. як варіант налагодження українсько-польських взаємин. Однак через нечітку позицію галицької адміністрації реалізація такого проекту була відкладена на невизначений час.

Дослідники лише принагідно торкалися питань українсько-польських відносин в роки революції. Зокрема, про це писали І.Кревецький, М.Лозинський, М.Данилак [1], О.Терлецький [1, 14].

Однак спеціально проблему поділу Галичини на дві адміністративні одиниці вони не вивчали. Через це метою статті є на підставі різних рукописних і опублікованих матеріалів, тогочасної преси охарактеризувати українсько-польські дискусії у першому австрійському парламенті навколо питання поділу Галичини, показати значення цієї полеміки для дальшого політичного розвитку галицьких українців.

Після вимушеного припинення роботи Слов'янського з'їзду, де серед інших дебатовалося питання українсько-польських відносин, Головна руська рада (ГРР) 9 червня 1848 р. подала імператору звернення про поділ краю на дві окремі адміністративні одиниці (східну, українську, і західну, польську) з відповідними правами управління для кожної. До української мали відійти східні округи Галичини, населені українцями, і які територіально в минулому належали до Галицького князівства, а згодом – до Руського воєводства. Західна Галичина мала складатися з етнічних польських земель. Аналогічного змісту документ 17 липня був направлений також до міністерства внутрішніх справ [IV, 24 – 26]. Проте конкретних відповідей з Відня не надійшло.

Українські національні діячі за таких умов поклали великі надії на перший австрійський парламент. Від Галичини до нього було обрано 96 депутатів, у т.ч. 35 українців (Г.Яхимович, І.Капуцак, Г.Левицький, Г.Шашкевич та ін.) [8, 9]. Він розпочав роботу у Відні 10 липня 1848 р. На першому засіданні були створені комісії, одна з яких мала розглянути проблему адміністративного поділу монархії [9, 52], у т.ч. й поділу Галичини. Вносячи цю пропозицію на розгляд парламентарів, українські депутати виходили з того, що лише так можна розв'язати тривалу українсько-польську суперечку в Галичині. На думку галицьких українців, це сприяло б розвитку української нації та уможливило фактичну рівноправність греко-католицької церкви в краю.

До заяви, надісланої 13 серпня 1848 р. на розгляд парламентарів, було додано 61 120 підписів. По округах це число було таким: Бережанський – 9 343, Чортківський – 3 029, Коломийський – 2 058, Львівський – 922, Перемишльський – 8 412, Самбірський – 4 480, Станіславівський – 1 090,

Стрийський – 3 730, Тернопільський – 3 217, Жовківський – 20 898, Золочівський – 3 941 [VI, 174].

Проблема поділу Галичини зустріла енергійну протидію з боку польської Центральної ради народової (ЦРН), яка збирала підписи протесту. Так, Перемишльська рада розбила округ на 36 частин з позначенням міст, містечок і сіл та закріпила за кожною з них відповідального за збір підписів. При цьому рекомендувалося, щоб при підписах вказували прізвище, ім'я, заняття і віровизнання. Польські депутати вважали, що Галичина – це неподільний польський край, який відійшов до складу Австрії як частина Польщі. Звідси випливав і їхній головний постулат про відновлення Польської держави у кордонах 1772 р. [Лозинський М., 1913, 3].

Після внесення петиції галицьких українців на розгляд парламенту польські послы одразу заявили, що ця акція має виключно релігійне спрямування, а не національне, бо українці виступають проти унії з римо-католицькою церквою [11, 21]. На українські домагання рівних прав з поляками представник польських послів М.Дилевський заявив, що “це було б урівноправлення рабства” [4, 27].

Проте назагал поляки не були готові до полемічних дискусій, не мали належних документів. Свідченням цього є лист польського посла Ф.Смольки від 8 серпня 1848 р., у якому він просив ЦРН якнайшвидше прислати петицію проти поділу Галичини [18, 242].

Тоді, коли ЦРН клопоталась про петицію, Головна Руська Рада (ГРР) 31 липня 1848 р. просила парламент розглянути питання про поділ Галичини на окремі частини за етнічною ознакою [3, 50]. “Меморіал української нації для з'ясування її становища” (“Denkschrift der ruthenischen Nation in Galizien zur Aufklärung ihrer Verhältnisse”) став фактично першим офіційним документом галицьких українців [II, 18 – 19]. Його автори заявляли, що галицькі українці є частиною великого українського народу і налічують 2,5 млн. осіб, котрі проживають у 12 округах східної частини Галичини. Галицьких поляків вони відносили до іншої національності і наголошували передусім на мовній та релігійній відмінності між обома народами [7, 11 – 22].

Крім цього документа великий резонанс у парламенті отримала й брошура галицьких українців “До українців!” (“An die Russinen!”). Її було надруковано 600 екземплярів і за сприянням ГРР 21 серпня 1848 р. відіслано до Відня [3, 56]. У ній наводились історичні аргументи, які свідчили про окремішність українського народу. При цьому зроблено акцент на споконвічній українсько-польській незгоді, яку можна подолати лише шляхом поділу Галичини [12, 7 – 27].

В унісон з ЦРН діяв “Руський собор” – організація, що об’єднала полонофільськи налаштованих галицьких українців. Як писав Г.Шашкевич у листі до М.Куземського від 28 серпня 1848 р., петиція “Руського собору” була підкріплена 557 підписами проти поділу Галичини і розповсюджена в парламенті польським депутатом М.Дилевським [III, 98]. У ній ГРР звинувачено в таємній акції збору підписів і висловлено сумнів щодо автентичності останніх [Лозинський М., 1915, 19].

Проте польські депутати не зовсім були задоволені згаданою петицією. Адже кількість підписів “Руського собору” поступалась 21 008 підписам, зібраним ГРР і пред’явленим у парламенті 28 серпня 1848 р. [IV, 97]. У зв’язку з цим, у листі до своєї дружини 29 серпня 1848 р. Ф.Смолька просив, щоб йому прислали петицію із найбільшою кількістю голосів проти поділу Галичини [18, 243].

Продовженням дискусії з боку галицьких українців стало подання 25 серпня 1848 р. до парламенту ГРР звернення “До Установчих зборів!” (“Hohe Reichsversammlung!”). До нього була також додана петиція Стрийської окружної ради від 19 серпня 1848 р. та 17 882 підписи за поділ Галичини [IV, 93 – 95]. Обидва документи були спрямовані проти закиду, що українці нібито є лише частиною польського народу. Самобутність українців доводили тим, що навіть самі поляки Галичини не заперечують української національності [V, 25 – 26].

З цим категорично не погодилися польські депутати. Ф.Смолька навіть назвав петицію ГРР “ганебним меморіалом святоюрців”. 3 вересня 1848 р. він звернувся до ЦРН з проханням відповісти українцям листівкою, яка б відстоювала точку зору поляків. Як приклад, він назвав брошуру К.Ценглевича “Справа червоно-руська 1848 року” [18, 244].

Згодом до Відня було відіслано кілька листівок, у яких проблема поділу Галичини розглядалася з позиції польської сторони. Серед них – згадана брошура К.Ценглевича та листівка “Пояснення руського питання” А.Домбчанського [2, 78]. К.Ценглевич заперечував існування окремої української мови, наголошував на минулому, пережитому разом з поляками і виступав проти поділу Галичини, вважаючи, що цього вимагає лише частина греко-католицького духовництва [14, 1 – 7]. Він наводив різні історичні аргументи, наголошуючи, що Червона Русь (12 східних округів Галичини) здавна була польським краєм. Крім того, він називав українців поляками і стверджував, що вони відрізнялися лише віросповіданням, яке змінилося під впливом історичних обставин [15, 6 – 16].

У відповідь на ці брошури ГРР продовжувала надсилати звернення до парламенту із вимогою поділу Галичини. Зокрема, петиції “До Установчих зборів!” від 13 вересня [IV, 91 – 92] та від 25 жовтня 1848 р. [16, 1 – 4] були відіслані до Відня для переконання депутатів у необґрунтованості аргументів “Руського собору”. Свою петицію до парламенту подала й Дрогобицька повітова рада, яка, виходячи із українсько-польських суперечностей у краї, намагалась довести необхідність поділу Галичини [IV, 237 – 239].

У зв’язку з поширенням великої кількості брошур та петицій галицьких українців і поляків у австрійському парламенті відбувалися жваві дискусії. Однак вони були перервані віденським повстанням. З перенесенням роботи парламенту з Відня до Кромержижа завершився перший етап полемічних дискусій між українськими та польськими депутатами навколо питання поділу Галичини. Він тривав з липня до листопада 1848 р. і характеризувався поширенням полемічних праць, спрямованих на ознайомлення і переконання депутатів у необхідності чи недоцільності поділу Галичини.

Другий етап українсько-польських дискусій пов’язаний із роботою парламенту в Кромержижі. Тоді проблема поділу краю розглядалась у конституційній комісії, яку склали 30 депутатів з десяти австрійських губерній. Від Галичини її членами були українець Г.Яхимович та поляки Ф.Смолька і Ф.Земляковський.

Оскільки Ф.Смолька був на той час головою парламенту, його в комісії заступав М.Дилевський [10, 70].

Через підготовчу роботу, переїзд парламенту комісія розпочала роботу лише 13 січня 1849 р. [Кревецький І., 56]. Дискусії щодо проблеми поділу Галичини стали продовженням українсько-польської полеміки. У Кромержижі дискусію започаткував поляк Ф.Земляковський. 22 січня 1849 р. він заявив, що Галичина є національно польським краєм, а українську національність винайдено штучно. Ф.Земляковський обвинуватив ГРР у поданні меморандумів лише греко-католицького населення, що, на його думку, не виражало інтересів усіх галичан [17, 20 – 21].

Опонентом Ф.Земляковського став Г.Яхимович. Він навіть історичні аргументи, зокрема звернувся до часів Галицько-Волинської держави. Тоді, за словами Г.Яхимовича, Україна була великою державою, а Польща – тільки малим князівством. Захоплення Галичини військами польського короля Казимира III свідчило, що українці та поляки становили два окремі народи. Крім того, Г.Яхимович вказав на причини доцільності проведення поділу Галичини: географічний чинник, різні віросповідання, існування польської та української мов тощо. Він заперечив думку Ф.Земляковського, що ідея поділу належить ГРР, а її ініціатором назвав український народ, який виступав проти полонізації, подібно як поляки – проти онімечення [17, 24 – 25].

Наведені історичні, мовні та релігійні аргументи були вагомими і свідчили про національну самобутність українського народу, однак виявились не досить переконливими для депутатів рейхстагу. Словацький історик М.Данилак вважає, що слова Г.Яхимовича викликали недовіру у депутатів через надмірне підкреслювання ним релігійної сторони як основи польсько-українських суперечностей [Данилак М., 108].

Під іншим кутом зору розглядав історію Галицької Русі Ф.Земляковський, котрий заперечив слова Г.Яхимовича про захоплення українських земель Казимиром III, зазначивши, що Червона Русь була передана у спадок Польській державі після того, як отруїли її останнього князя Болеслава [17, 27].

Хоча деякі депутати, зокрема Ф.Палацький, Ф.Рігер, А.Пінкас та ін., схилилися до точки зору галицьких українців [6, 50], Ф.Земляковському вдалося переконати більшість комісії в тому, що поляки й українці мають спільну мову та історію, тому недоречно ділити територію Галичини. Тим більше, що це могло призвести до переселення народів, оскільки у західній частині Галичини проживали українці, а у східній – поляки [20, 28]. За проект, Ф.Палацького, про поділ Галичини на три групи країв: українську Галичину, польську Галичину та Буковину, проголосували лише три депутати [Кревецький І., ч. II, 69].

На засіданні 16 лютого 1849 р. ГРР вирішила у разі, якщо парламент не схвалить поділ Галичини, відкликати українських депутатів з рейхстагу. 28 лютого конституційна комісія дійшла висновку, що частина Галичини, заселена українцями, не є самостійним утворенням, ніколи не була окремим краєм у Австрійській імперії і не мала окремої конституції, через це не підлягає відокремленню [17, 347 – 348]. Тому, було передбачено поділити край на десять округів з максимальним урахуванням національності та окремими окружними сеймами [17, 374 – 379].

Проте політична ситуація у монархії швидко змінилася. Віденський уряд виробив свою конституцію, засадничим положенням якої було централізоване управління усією монархією. На цій підставі Франц-Йосиф I “дарував” конституцію у формі маніфесту. Вона не залишила майже нічого з декларованих революцією демократичних свобод, а на початку березня парламент був розпущений. Продовжував діяти лише рейхсрат (імперська рада). Фактично октройована конституція так і не вступила в дію. Діяльність Головної руської ради та її філіалів перейшла під нагляд влади, а у 1851 р. ця організація була розпущена [6, 53].

Одночасно для Галичини було прийнято конституцію, за якою край поділено на три округи: Краківський, Львівський та Станіславівський. Отже, утворились український, польсько-український і польський округи. Однак такий поділ не врегулював міжнаціональних суперечностей у Галичині [5, 108].

Поділ Галичини став головною темою українсько-польської суперечки, яка набрала полемічної форми у першому австрійському парламенті. Всього ГРР подала з цього приводу до

парламенту і міністерства внутрішніх справ п'ять документів. У діяльності рейхстагу можна розрізнити два етапи: віденський та кромержизький. Вони цілком збігалися з етапами українсько-польської політичної дискусії. На першому етапі (березень 1848 р. – листопад 1849 р.) вона характеризувалась поширенням серед депутатів петицій і брошур за або проти поділу, а на другому (січень – березень 1849 р.) – усними дебатами у конституційній комісії. Якщо у віденський період активними організаторами полеміки були з української сторони Г.Шашкевич, а з польської – Ф.Смолька, то у час кромержизького парламенту участь у дискусії взяли відповідно Г.Яхимович та Ф.Земляковський.

Українсько-польська полеміка мала значення перш за все для галицьких українців. Вона сприяла самоутвердженню українського народу на міжнародному рівні, давала усвідомлення реальної можливості звільнення від польського національного гноблення, розкривала найцікавіші сторінки української історії. Парламентська полеміка слугувала додатковим аргументом національної ідентичності галицьких українців.

Перспективним напрямом подальшого дослідження теми залишається питання українсько-польських взаємин у австрійському парламенті 1848 – 1849 рр., які не вичерпувалися лише проблемою поділу Галичини. Зокрема, це стосується селянського питання, адміністративного статусу Буковини.

I. Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. – Ф.115 (О.Терлецький). – Спр. 148.

II. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАУЛ). – Ф.180. – Оп. 1. – Спр. 10.

III. ЦДАУЛ. – Ф.180. – Оп. 1. – Спр. 11.

IV. ЦДАУЛ. – Ф.180. – Оп. 1. – Спр. 28.

V. ЦДАУЛ. – Ф.180. – Оп. 1. – Спр. 33.

VI. ЦДАУЛ. – Ф.180. – Оп. 2. – Спр. 14.

1. Див.: Данилак М. Галицькі, буковинські, закарпатські українці в революції 1848 – 1849 рр. – Братислава: Словацьке пед. в-во, 1972. – 211 с.; Кревецький І. Справа поділу Галичини в рр. 1846 – 1850 // Записки НТШ. — Львів, 1910. – Ч. I. – Т. 94. – С. 58 – 83; – Львів, 1910. – Ч. II. – Т. 95. – С. 54 – 82; – Львів, 1910. – Ч. III. – Т. 97. – С. 105 – 154.;

Лозинський М. Поділ Галичини. – Львів: Б. в., 1913. – 15 с.; Лозинський М. Утворенне українського коронного краю в Австрії. – Б. м. і Б.в., 1915. – 75 с.

2. Борис В.О. Деякі питання українсько-польських відносин під час революції 1848 року в Галичині // Українське слов'янознавство. – Львів: В-во Львівського ун-ту, 1972. – Вип. 6. – С. 74 – 87.

3. Головна Руська Рада: протоколи засідань і книга кореспонденції. – Львів: Місіонер, 2002. – 267 с.

4. Демкович-Добрянський М. Польсько-українські взаємини у XIX сторіччі. – Мюнхен: Український Вільний Університет, 1968. – 119 с.

5. Кульчицький В. Австрійська конституція 1849 року і крайова конституція для Галичини 1850 року // Вісник Львівського державного університету. Серія юрид. – Львів, 1965. – С. 104 – 110.

6. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців (1848 – 1914). – Львів: Б. в., 1926. – Т. I. – 736 с.

7. Меморіал української нації в Галичині для з'ясування її становища // Політична провесінь Галичини. До 150-річчя заснування Головної руської ради 2 травня 1848 р. – Львів: В-во Наукового т-ва ім. Шевченка, 1998. – С.11 – 22.

8. О депутованих сейму нашого Австрійського на початку мьсяця Студня 1848, перенесеного недавно зь Вьднї до Кромєрижа // Зоря Галицка. – 1848. – Ч. 2. – С. 9 – 10; – Ч. 3. – С. 14 – 15.

9. Павенцький А. Зь соборь оустановдательного вь Вьднї // Зоря Галицка. – 1848. – Ч.12. – С. 51 – 55.

10. Павенцький А. Зь соборь оустановдательного вь Кромєжижу // Зоря Галицка. – 1849. – Ч. 12. – С. 69 – 71.

11. Терлецький О. А. Питання поділу Галичини і об'єднання українських земель, що були під Австрією в 1848 – 1850 рр. – Львів, 1944 (рукопис) // ЛНБ ім. В.Стефаника. Відділ рукописів. – Ф.115 (О.Терлецький), спр. 148. – 55 арк.

12. An die Russinen Gedicht aus dem Polnischen ubers. V.L.S.Mitkurzen historisch-politischen undistatist Notizen. – Lemberg: Druckerei der Staupopigienbruderschaft, 1848. – 27 S.

13. Buszko J. Polacy w parlamencie wiedeńskim 1848 – 1918. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1996. – 299 S.

14. Cięglewicz K. Rzecz czerwono-ruska 1848 roku. – Lwów: Druk. nar. im. Ossolińskich, 1848. – 7 S.

15. Dąbczanski A. Wyjaśnienie sprawy ruskiej. – Lwów: Druk. nar. im. Ossolińskich, 1848. – 40 S.

16. Hohe Reichsversammlung! 25 October 1848. – Lemberg, 1848. – 4 s.

17. Protokolle des Verfassung-Ausschusses im Österreichischen Reichstage 1848 –1849. Herausgegeben vom A. Springer – Leipzig, 1885. – 386 S.

18. Widmann K. Franciszek Smolka, jego życie i zawód publiczny. Od roku 1810 do 1849. – Cz.I. – Lwów: Druk. nar. im. Ossolińskich, 1886. – 991 S.

Ольга Юрейко. Проблема раздела Галичины в деятельности австрийского парламента (июль 1848 г. – март 1849 г.). В статье рассматриваются парламентские дискуссии между национальными галицкими украинскими и польскими деятелями. Главное внимание уделено проблеме административного раздела Галичины по этническому признаку. На основе документальных материалов, обращений, публицистики того времени проанализированы аргументы сторон относительно политико-административного раздела края. Установлено, что хотя украинско-польская парламентская полемика окончилась безрезультатно, она имела важное значение в решении ряда вопросов политического характера в Галичине, в развитии украинско-польских отношений.

Ключевые слова: Австрия, Габсбурги, Галичина, парламента, украинско-польские отношения.

Olga Yureiko. Problem of the Division of Halychyna in Austrian Parliament (July 1848 – March 1849). The disputes between Galician Ukrainian and Polish statesman are considered in the paper. The main attention is paid to the problem of the administrative division of Halychyna. The arguments of sides for and against the region's division are analyzed on the basis of archive materials, memorials and published documents. It is established that though Ukrainian-Polish dispute finished without the results but it had an important meaning in the decision of many political questions in Halychyna and development of Ukrainian-Polish relations.

Key words: Austria, Habsburgs, Halychyna, parliament, Ukrainian-Polish polemics.